

Håller vi på att förlora vårt språk och vårt

”kollektiva minne?”

av Staffan Björklund

I

Jag är svensk. Jag älskar mitt Sverige, mitt land. Här är jag född och här är jag uppvuxen. Jag har fått höra godnattsagor och vaggvisor som barn och hört berättelser om Norrland och vårt lands historia.

I skolan var modersmålet och historieundervisningen centrala ämnen.

Vi fick se en film om Karl den tolfte med *Gösta Ekman* d. ä. i huvudrollen.

Vi såg också en film om den store uppfinnaren *Gustaf Dalén*. Han som bland annat uppfann *Agafyren*.

Jag älskar den svenska naturen: skogarna, bergen, de vilda forsarna och sjöarnas solblänk mellan trädstammarna. Ängarna. Där man tröskade och samlade in höet i hässjor. Doften av hö när det var nytröskat.

Och havet. Det mäktiga västerhavet som fyller mina lungor med doften av tång och av de mäktiga vågorna i Östersjön som bryter sig över grundet i Bergafjärden. Vi kallade vågorna sjöhästar.

Strömmingen var en central rätt i mitt barndomshem. Inlagd strömming, strömmingsrulader och strömming inlagd i aluminiumfolie och grillad över glödande kol. Så kallade sotare.

Jag minns flottarkarlarna som med livet som insats, hoppade mellan stockarna i Ljungan för att med sina båtshakar bryta upp brötarna med stockar som bildats.

Och som stoppade stockarnas färd mot Östersjön och väntande pråmar. På sin färd ner mot Europa. Ibland måste de största brötarna sprängas med dynamit.

Från stranden kunde jag se dessa pråmar passera långt ute till havs.

Och stockar som lösgjort sig under transporten kunde, om vi hade tur, hamna på vår strand, särskilt om det stormade. Av dessa stockar byggde jag, tillsammans med en jämnårig grannpojke, en flotte. På den gav vi oss ut, alldeles för långt ut på havet. Det var Äventyret! Spännande, farligt och nervkittlande!

Jag minns också lukten av brinnande gräs. Jag fick springa på den brinnande ängen med den stickande lukten av brinnande gräs i mina näsborrar. Och synen av elden under mina fötter.

Jag minns ljudet av vedsågen som med ett skärande ljud klöv stockar och bräder till hanterbara vedträn som kunde ge värme i spisar och kakelugnar under kalla vinterdagar.

Och ljudet av vävstolen som den gamla lärarinnan på övervåningen vävde kläder och gardiner på. DUNK, DUNK, DUNK.

Jag minns den sorgsna sången i granlunden invid min mormors hälsingegård *Hebo* i Njurunda, när vinden blåste och fyllde huset med lukten av snö och kyla. Min mormor med de varma bruna ögonen och sitt svarta hår. Hon såg mycket vallonsk ut.

Och alla berättelser om vår släkt. Särskilt min mors släkt.

Om min mormors far, *Per Bergström*, som mördades (officiellt kallades det vådaskott) under en harjakt den första september 1888. Hur han fördes till hemmet i *Skottsund* i en släde (eftersom det hade snöat den dagen), där han och min mormors mor då bodde med sina fem småbarn.

Och om vallonsläkten *Debeaux* som jag härstammar ifrån på min mors sida. Smeden som på slutet av 1600-talet tog sig ända från Vallonien i Belgien för att hamna som smed på *Galtströms bruk* långt uppe i norr.

Och *Bogg Hans* som blev dragon i *Karl den tolfte*s armé i kriget mot Ryssland. Han kallades "*Lilla Krigsmakten*" eftersom han var så stor och stark. Och slogs så bra.

Och min morfar, sjökaptenen, som hade eget fartyg och som bodde i Helsingborg med sin familj. För oss barn var han en legend och saga eftersom vi aldrig fick träffa honom. Och min mormor dyrkade och avgudade honom trots att hon fick leva sitt liv ensam med två döttrar. Inget ont fick sägas om honom. *Hugaligen* som mormor brukade säga.

Och min mormors bror *Valter*. Med sina författardrömmar. Han träffade *Strindberg* i början av 1900-talet och fick av honom en spatserkäpp, *Strindbergskäppen*. På knoppen på käppen står det ingraverat *August Strindberg* och *Valter Bergström*.

Den käppen har jag i min ägo.

//

Varför berättar jag då dessa minnesglimtar från min barndom? Det kan väl inte intressera någon annan än mig själv och möjligen några närstående familjemedlemmar?

Jag gör det naturligtvis för min egen skull. För att dessa minnen plus en mängd andra minnen och händelser i mitt liv har format mig och gjort mig till den jag är idag.

Men också för att dessa och liknande minnen finns hos andra både före och efter mig och min generation.

Jag har ett behov av att känna tillhörighet.

Det ger mitt liv meningsfullhet.

Jag är en del av något som är större än jag själv.

Ingen människa kan existera i ett lufttomt rum.

Vi har alla en historia, en berättelse som vi inte får glömma.

Det är livsnödvändigt för oss alla för att vi ska kunna existera och ha en framtid.

En mängd av dessa minnen har vi faktiskt gemensamt även om vi kanske inte alltid tänker på det. Minnen som vi delar med varandra som familj eller släkt och vänner eller i arbetsgemenskapen. Även som svenskar har vi minnen som binder oss samman: vårt språk, vår historia, våra sagor och myter, våra folkvisor, spelmansmusiken, våra jul- påsk- och midsommartraditioner...

Dessa gemensamma minnen skulle jag med ett samlande begrepp vilja kalla vårt "*kollektiva minne*".

///

Men viktigast av allt är språket.

"I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud, och Ordet var Gud." (Joh. ev. första kap. vers 1).

"Språk är en del av världens kulturella mångfald. Språk bär sitt folks historia, seder och bruk, traditioner och unika sätt att tänka." (Sametinget).

På 60-talet, som tjuugoåring, bodde och studerade jag i Frankrike, ett land vars språk jag inte behärskade. Således blev jag tvungen att lära mig det nya landets språk genom att titta på TV, prata med studiekamrater och lärare mm...

Efter ett tag märkte jag att jag började drömma på det nya landets språk.

Jag fick också en inblick i hur fransmännen tänker och talar om sin kultur.

"Le patrimoine" som de kallar det.

Jag fick höra diskussioner om att franska operascener borde prioritera operor av *Lully* (fransk tonsättare (1632-1687) snarare än operor av *Händel* (tysk-engelsk tonsättare 1685-1759). *Lully* var ju en del av "*le patrimoine*". Denna *kultuchauvinism* föll sig helt naturlig på den tiden i Frankrike liksom motviljan mot att lära sig och tala engelska. *de Gaulle* hade säkert sin betydelse härvidlag på grund av historiska erfarenheter under Andra Världskriget då hans allierade kamrater, England och USA, ville göra Frankrike till deras protektorat. Knappast något som *de Gaulle* uppskattade. *Vive la Republique! Vive la France!* Intresset för politik väcktes hos mig i Frankrike.

Jag hade kamrater som aldrig missade ett tal av *de Gaulle*.

Under majrevolten -68 agiterade jag tillsammans med mina franska vänner för att arbetarna i fabriken skulle gå i strejk.

Knappast lyckosamt. Jag jagades av den franska polisen.

Som tur var räddades jag av en fransk familj som släppte in mig i sin lägenhet.

Det politiska intresset är, som jag ser det, en del av det franska "*kollektiva minnet*" som jag blivit en del av och som har följt mig genom åren.

Liksom känslan av att den egna inhemska kulturen är något som är värt att försvara.

Till den som tycker vår kultur är tråkig och provinsiell vill jag ge rådet att läsa *Stagnelius* dikt, "*Vän! I förödelsens stund*". Eller varför inte en dikt av *Gunnar Ekelöf*!

IV

Det var så annorlunda på 1970-talet..

Man dansade folkdans, deltog i spelmannsstämmor, klädde sig i folkdräkter.

Jan Johansson hade brutit ny mark med sin epokgörande skiva "*Jazz på svenska*" (1964) och *Pugh Rogefeldt* hade börjat sjunga sina låtar på svenska.

Jag skulle i detta sammanhang vilja återuppliva ett uttryck från just 70-talet: *Gräv där du står*. Som i det här sammanhanget skulle betyda, *ta reda på vem du är och varifrån du kommer*.

70-talet präglades också av "gröna vågen" och EU-motståndet.

"Kom me', kom me', kom me' i EEC..." var en sång av musikgruppen *Gunder Hägg* som speglade det motståndet (EU kallades EEC på den tiden).

Och Progg- och Vietnamrörelsen.

Allt detta är ju företeelser som har tydliga nationella förtecken.

Och jag påverkades starkt av det som skedde och som rörde sig i tiden.

Det var så helt annorlunda då mot för nu.

Den grekiske tonsättaren *Mikis Theodorakis* kom till Stockholm och slog den församlade svenska kultureliten med häpnad med sitt grekisk-nationalistiska kulturprogram.

Jag var också med i en grupp som kompade *Arja Saijonmaa* när hon sjöng *Theodorakis* sånger. Texterna var ofta starkt politiska. Det var flera duktiga musiker med i bandet. Jag framförde som min åsikt till mina medmusikanter att någon borde försöka göra samma sak för den svenska musiken som *Theodorakis* gjorde för den grekiska.

Jag möttes av deras totala oförståelse.

Förmodligen hade dom rätt.

Den politiska situationen var helt annorlunda i Grekland och gick inte att jämföra med situationen i Sverige.

Tiden var uppenbarligen inte mogen för en sådan tanke.

V

1974 gjorde jag ett arrangemang för piano, *"9 svenska folkvisor"*.

En typ av arrangemang som så många andra gjorde på den tiden.

2019 hittade jag av en slump noterna och bestämde mig för att göra en digital utskrift av det handskrivna partituret.

I förordet till den digitala versionen skrev jag ett slags programförklaring.

Detta förord blev också startpunkten för mina funderingar och tankar om vårt *"kollektiva minne"* och vad detta betyder för oss som nation och folk.

Och i förlängningen blev detta förord också anledningen till att jag nu författat denna lilla skrift.

**EEC! Gunder Hägg, Glassfabriken, 1971*

***Finns inspelat på cd av Ictus Music Production: Gammal fäbodpsalm IMP 2023 och på Youtube.*

VI

All kultur är lokal. Du kan inte odla en ros i rymden eller i ett lufttomt rum. Rosen behöver jord och näring, sol och vatten och luft för att växa. Det är på samma sätt med kulturen.

Den är närproducerad och växer i den lokala myllan. Den västerländska kulturens störste tonsättare är *J. S. Bach* (1685-1750). Han verkade som kantor i en halvstor tysk stad där han komponerade kantater avsedda att framföras i söndagens gudstjänst. Av barn och ungdomar i den skola där han själv undervisade. Skolan var knuten till hans tjänst som organist.

Det stora i det lilla.

Därför måste vi gräva där vi står. Därför är all kultur lokalt förankrad. Göran Tunström sa en gång att det är samma universum över Sunne som över Indien. Det lokalt och personligt särpräglade är universellt. När det gestaltas med integritet och på ett ärligt sätt. Som till exempel i Tunströms författarskap. *Jan Johansson* var med och skapade det "svenska pianosoundet". Ett unikt svenskt sound, lite svalt och lite sparsmakat. Inget effektsökeri, bara det absolut nödvändiga. *Jan Johansson* inspirerades säkert av sin föregångare *Wilhelm Stenhammar* (1871-1927). Och av hans speciella, lite svalt nordiska sätt att spela piano. Detta svenska pianosound är vårt svenska bidrag till den rika tyska, franska och ryska pianotraditionen.

För mig som svensk är det "kollektiva minnet" och vårt språk den rätta värdegrunden.

Den rätta värdegrunden för vårt land och för vårt folk. Vår största gåva till mänskligheten. Vårt vackra språk, vår historia, våra sagor och myter...

Det magiska ljuset.

Detta är något som vi med stolthet kan föra vidare och dela med oss av.

Alla som vill är välkomna att ta del av denna rikedom. Som vi har förmånen och glädjen att erbjuda alla som bor och vill leva i vårt vackra land. Eller till vilka som helst runtom i världen som är nyfikna på vårt land och på vår säregna och unika kultur. Vi är en stämma i den mångkulturella, världsvida symfoniorkestern.

Den stämman får inte tystna.

Staffan Björklund